

روابط ساختاری سبک‌های دلبستگی و پرخاشگری در دانش‌آموزان: نقش میانجیگری عزت نفس

محمد ستایشی اظهري^{۱*}، رعنا حاجی علیلو^۲، عباس حبیب‌زاده^۳

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
(نویسنده مسئول)

۲. کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه قم، قم، ایران.

چکیده

مقدمه: یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مشکلات عزت نفس، تجارب اولیه فرد با والدین در کودکی است. این تجارب در شکل‌گیری عزت نفس تأثیر بسزایی دارد؛ بنابراین در این پژوهش هدف آزمون رابطه ساختاری سبک‌های دلبستگی با پرخاشگری، با مطالعه نقش میانجی‌گری عزت نفس در دانش‌آموزان بود.

روش: شرکت‌کنندگان پژوهش ۱۵۰ دانش‌آموز دختر مقطع دبیرستان شهرستان خوی بودند که در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۵ مشغول به تحصیل بودند که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری پژوهش شامل پرسشنامه دلبستگی هزن و شیور با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱، پرسشنامه عزت نفس روزنبرگ با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ و پرسشنامه پرخاشگری باس و پری با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ بود. آزمون مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم الگوی پژوهش، به ترتیب، با استفاده از روش‌های مدل معادلات ساختاری و سوپل انجام گرفت.

نتایج: یافته‌ها نشان داد که سبک‌های دلبستگی با عزت نفس و همچنین عزت نفس با پرخاشگری در دانش‌آموزان رابطه مستقیم دارند. همچنین، یافته‌ها نشان داد که عزت نفس نقش میانجی‌گری را در رابطه‌ی بین سبک‌های دلبستگی و پرخاشگری دارد.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌های این تحقیق می‌تواند برای مشاوران و روانشناسان مدرسه در کاهش مشکلات عزت نفس و پرخاشگری دانش‌آموزان کمک‌کننده باشد.

نشریه علمی

روانشناسی بالینی و شخصیت

دوره ۱۷، شماره ۱، پیاپی ۳۲
بهار و تابستان ۱۳۹۸
صص: ۵۳-۶۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۱/۲۹

مقاله پژوهشی

Journal of

Clinical Psychology & Personality

Vol. 17, No. 1, Serial 32

Spring & Summer
2019

pp.: 53-60

کلیدواژه‌ها: سبک‌های دلبستگی، عزت نفس، پرخاشگری.

*Email: Setayeshi_m@yahoo.com

مقدمه

اجتناب (ناراحتی با نزدیکان)، یا به الگوهایی از خود و دیگران تبدیل کردند. نوجوانان و بزرگسالانی که دلبستگی ایمنی دارند در مورد خودشان و دیگران به صورت مثبت فکر می‌کنند و احساس راحتی دارند. اشخاص با الگوی دلبستگی شیفتگی سعی در حفظ و نگه‌داری دیگران در نزد خود دارند. این اشخاص دیگران را بالاتر از خود تصور می‌کنند و اغلب می‌ترسند و نگران هستند که حمایت محیط اطراف را از دست بدهند و هم‌چنین خواسته‌های غیرمنطقی از اطرافیان برای اطمینان‌آفرینی و مهرورزی دارند. افراد با الگوی اجتنابی ترس‌انگیز به دنبال ارتباطات اجتماعی و صمیمیت هستند، اما ترس از طرد شدن و عدم اعتماد به دیگران سبب می‌شود که این افراد مشکلاتی را در این زمینه تجربه کنند. اشخاص با الگوی اجتنابی تحقیرآمیز، در مورد خودشان نگرش مثبتی دارند، ولی برای توانایی‌ها و ارزش خود محدودیت قائل‌اند. [۱۶، ۱۷، ۱۸]

عزت‌نفس پیشایندها و پیامدهایی دارد که از بین آن‌ها می‌توان به پرخاشگری اشاره کرد. پرخاشگری عمدتاً با احساس عصبانیت و خشونت یا رفتاری که با نیت آسیب زدن همراه است تعریف می‌شود. [۱۹] سه بعد از پرخاشگری عبارت‌اند از: بعد افکار (مثل خصومت)، هیجانی (مثل عصبانیت) و رفتار (مثل پرخاشگری کلامی و بدنی). [۲۰] عزت‌نفس به خودارزیابی فرد از نقش اجتماعی‌اش نیز مربوط می‌شود و توان زیادی در تحت تأثیر قرار دادن رشد رفتارها دارد. [۲۱، ۲۲] بیشتر محققان عزت‌نفس پایین را به‌عنوان مبنای مشکلات رفتاری موردتوجه قرار داده‌اند، مثل رفتار خصومت‌آمیز و پرخاشگرانه. [۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶] در تلاش برای عزت‌نفس خود، افراد با عزت‌نفس پایین ممکن است پرخاشگری نشان دهند تا از حقارت و احساس حقارتی که از شکست ناشی می‌شود اجتناب کنند. [۲۷، ۲۸] برخی از محققان بر این عقیده هستند که افراد زمانی پرخاشگری می‌کنند که عزت‌نفسشان مورد تهدید واقع شود، به‌این ترتیب که تهدید عزت‌نفس منجر به کاهش آن می‌شود و این کاهش با ظهور عواطف منفی همراه می‌گردد و این عواطف منفی ایجاد خشم می‌کند. [۲۹] در این راستا، کرامر و جونز [۳۰] در طی پژوهشی نشان دادند که عزت‌نفس و پرخاشگری رابطه نزدیکی دارند و افراد بیشترین پرخاشگری را زمانی نشان می‌دهند که در معرض بازخورد منفی از جانب دیگران قرار می‌گیرند. حال آنکه افراد با عزت‌نفس بالا در چنین شرایطی کمترین پرخاشگری را دارند.

عزت‌نفس^۱ و پرخاشگری^۲ از جمله موضوعاتی هستند که در تاریخ علم روان‌شناسی بیشتر مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، اما درباره روابط این دو متغیر مطالب اندکی به دست آمده است. [۱] افراد دارای عزت‌نفس کسانی هستند که توانایی ابراز وجود دارند، خود را با استعداد و خلاق می‌دانند و به راحتی از عوامل پیرامونی تأثیر نمی‌پذیرند. به عقیده بسیاری از محققان، عزت‌نفس بالا منجر به رضایت بیشتر از زندگی، [۲] اعتمادبه‌نفس بالاتر [۳] و تصویر بدنی بهتر [۴] می‌شود. به عقیده بیابان‌گرد، [۵] عزت‌نفس در سال‌های اولیه زندگی کودک با والدین خود شکل می‌گیرد. سبک‌های دلبستگی^۳ نیز از جمله تجاربی است که در سال‌های اولیه زندگی کودک با مراقب خود شکل می‌گیرد و تأثیر گسترده‌ای بر زندگی فرد دارد. [۶] نظریه دلبستگی، [۷] بر این نکته تأکید دارد که چگونه افراد انتظاراتشان را در ارتباطات نزدیک و بین فردی شکل می‌دهند و از یکدیگر متمایز می‌شوند. بالبی [۸، ۹] فرض کرد که انسان‌ها الگوهای کارکرد درونی خودشان یا بازنمایی‌های روانی از خود و دیگران را از طریق تجارب دوران کودکی‌شان با مراقبان اولیه شکل می‌دهند. کودکانی که دلبستگی ایمنی دارند، خود را ارزشمند توصیف می‌کنند و هم‌چنین می‌دانند که دیگران در صورت لزوم در دسترس هستند. در مقابل، کودکانی که تجارب رشدی موفقیت‌آمیزی نداشته‌اند، دارای احساسات نامطمئن و نامعینی درباره ارزش‌های خودشان هستند و هم‌چنین به این مقوله که دیگران در صورت لزوم برای آن‌ها در دسترس خواهند بود، اعتماد ندارند. چنین عدم اطمینانی، پایه‌ای برای انتظارات منفی از خود و دیگران در آینده می‌شود. [۱۰، ۱۱، ۱۲] این تئوری، پیوستاری را بین دوران کودکی و الگوی کارکرد ذهنی در نوجوانی در حوزه ارتباطات نزدیک و صمیمی ترسیم می‌کند. [۱۳] بر این اساس، هازن و شیور^۴ [۱۴] سه الگوی دلبستگی در دوره نوجوانی شناسایی کردند؛ ایمنی، دلواپس و دمدمی و اجتنابی. بعد از این طبقه‌بندی بود که بارتولومف و هوروویتز^۵ [۱۵] یک الگوی چهار طبقه‌ای از سبک‌های دلبستگی (ایمنی، شیفتگی، اجتنابی ترس‌آمیز، اجتناب- تحقیرآمیز) را پیشنهاد کردند که این دانشمندان آن را به ابعادی از اضطراب (درباره ترک و رهاسازی) و

¹ Self-esteem

² Aggression

³ Attachment style

⁴ Hazan & Shaver

⁵ Bartholomew & Horowitz

به مدرسه دخترانه الغدیر انتخاب شدند (نمونه‌گیری در دسترس).

ابزارهای پژوهش

برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش جهت آزمون مدل پیشنهادی پژوهش از ابزارهای زیر استفاده شد:

۱) **مقیاس دلبستگی بزرگسالان هازن و شیور (۱۹۸۷):** این مقیاس به‌وسیله هازن و شیور در سال ۱۹۸۷ ساخته شد و در ایران بر روی پرستاران بیمارستانی دولتی هنجاریابی شد. [۳۵] این پرسشنامه ۱۵ گویه دارد و دارای سه خرده مقیاس سبک دلبستگی ایمن، اجتنابی و دوسوگراست که هر خرده مقیاس ۵ گویه را شامل می‌شود. هازن و شیور پایایی بازآزمایی کل این پرسشنامه را ۰/۸۱ و ضریب آلفای کرونباخ آن را ۰/۷۸ گزارش کرده‌اند. کولینز و رید هم آلفای ۰/۷۹ را در پژوهش خود به دست آورده‌اند. در ایران نیز، [۳۵] آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس سبک دوسوگرا ۰/۸۳، برای سبک اجتنابی ۰/۸۱ و برای سبک ایمن ۰/۷۷ گزارش شده است. همچنین آلفای کرونباخ کل آزمون نیز ۰/۷۵ گزارش شده است که نشانگر همسانی درونی خوب این مقیاس است. پایایی بازآزمایی بین نمره‌های آزمودنی‌ها در دوره زمانی دوهفته‌ای ۰/۹۴ محاسبه شد. همچنین روایی هم‌زمان این مقیاس با مصاحبه ساختاریافته مین که سبک دلبستگی بزرگسالی را می‌سنجد انجام شد و روایی ۰/۸ به دست آمد که رابطه مثبت و معنادار آن دو را با هم نشان می‌دهد.

۲) **مقیاس عزت‌نفس روزنبرگ (۱۹۵۶):** این مقیاس نیز در سال ۱۹۵۶ توسط روزنبرگ ساخته شد و ۱۰ گویه دارد. رجبی و بهلول [۳۶] روایی و پایایی این مقیاس را بررسی کردند که پایایی آن را برای دختران و پسران دانشجو به ترتیب ۰/۶۸، ۰/۸۳ و در کل حجم نمونه ۰/۸۴ محاسبه کردند. این مقیاس با نمره وسواس مرگ همبستگی ۰/۳۴- نشانگر روایی هم‌زمان این مقیاس است. تحقیقات مختلف، آلفای کرونباخ این مقیاس را گزارش کرده‌اند که پایین‌ترین آن ۰/۷۲ و بالاترین آن ۰/۸۷ است. همچنین ضریب بازآزمایی را بعد از یک دوره زمانی دوهفته‌ای ۰/۸۵ گزارش کرده‌اند. در ایران [۳۶] نیز آلفای کرونباخ را ۰/۸۵ گزارش کرده‌اند.

۳) **مقیاس پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲):** این پرسشنامه شامل ۲۹ گویه است که ۴ زیرمقیاس از قبیل پرخاشگری فیزیکی و کلامی، خشم و خصومت را اندازه‌گیری می‌کند. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه

والکر و برایت^۱ [۳۱] در تحلیل پیشینه تحقیقشان در بین سال‌های ۱۹۸۶ و ۲۰۰۶ در مورد پرخاشگری و عزت‌نفس نشان دادند که بین این دو متغیر رابطه منفی وجود دارد. بعلاوه، دونلان و غیره [۳۲] بین عزت‌نفس و پرخاشگری در نمونه‌ای ۳۱۴۳ نفری از دانشجویان کارشناسی، رابطه منفی پیدا کردند و در بررسی بر روی نوجوانان چینی رابطه منفی و معناداری بین عزت‌نفس و پرخاشگری گزارش کردند. [۳۳] بنابراین، مروری بر پیشینه پژوهشی عزت‌نفس نشان می‌دهد که پرخاشگری، پیامد و سبک‌های دلبستگی پیشاینده مهم عزت‌نفس هستند. از طرفی، چنین فرض می‌شود که سبک‌های دلبستگی با تأثیری که بر عزت‌نفس فرد دارد می‌تواند به‌طور غیرمستقیم بر پرخاشگری دانش‌آموزان مؤثر واقع شود، اما به دلیل آنکه تا به حال هیچ پژوهشی به بررسی اثر مستقیم و غیرمستقیم (یا میانجی‌گری) سبک‌های دلبستگی بر پرخاشگری در قالب یک مدل علی نپرداخته است، توجه به این روابط و استفاده از روش مدلیابی علی برای مطالعه این روابط می‌تواند مضامین مهمی درباره آگاهی از سازوکار و تأثیر سبک‌های دلبستگی بر پرخاشگری داشته باشد؛ بنابراین، مسئله اساسی پژوهش حاضر، ابتدا بررسی رابطه مستقیم سبک‌های دلبستگی با عزت‌نفس و عزت‌نفس با پرخاشگری در چهارچوب مدلی ساختاری و سپس آزمون نقش میانجی‌گری عزت‌نفس در مدل مفروض است.

روش

نوع پژوهش

این پژوهش با توجه به شیوه گردآوری داده‌ها، از نوع توصیفی (طرح‌های غیرآزمایشی) است و با توجه به هدف، از نوع همبستگی است. از روش همبستگی و مدلیابی معادلات ساختاری^۲ برای شناخت رابطه بین متغیرها، مطابق مدل پژوهش استفاده شده است.

آزمودنی

الف) جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوره دوم مدرسه دخترانه الغدیر شهرستان خوی (سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴) است که تعداد آنها ۳۰۰ نفر می‌باشند.

ب) نمونه پژوهش: بر اساس جدول کریجسی و مورگان [۳۴] ۱۵۰ نفر به علت دسترسی آسان پژوهشگران

¹ Walker & Bright

² Structural Equation Modeling

صحت اجرای آن حفظ گردد.

شیوه تحلیل داده ها

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و بررسی برازش مدل در دانش‌آموزان از روش معادلات ساختاری و نرم‌افزار «ایموس» نسخه ۲۲ استفاده شد.

نتایج

برای تحلیل داده ها از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار و ماتریس همبستگی) و استنباطی (مدل معادلات ساختاری و روش سوبل ۲) استفاده شد که نتایج آن ها در زیر ارائه شده است. میانگین، انحراف معیار و ماتریس همبستگی بین متغیرها در جدول ۱ ارائه شده است.

پرخاشگری حدود ۰/۸۹ و اعتبار بازآزمایی آن ۰/۸ به دست آمده است. ضریب آلفای کرونباخ توسط ناصری و بابک خانی [۳۳] ۰/۸۵ به دست آمد.

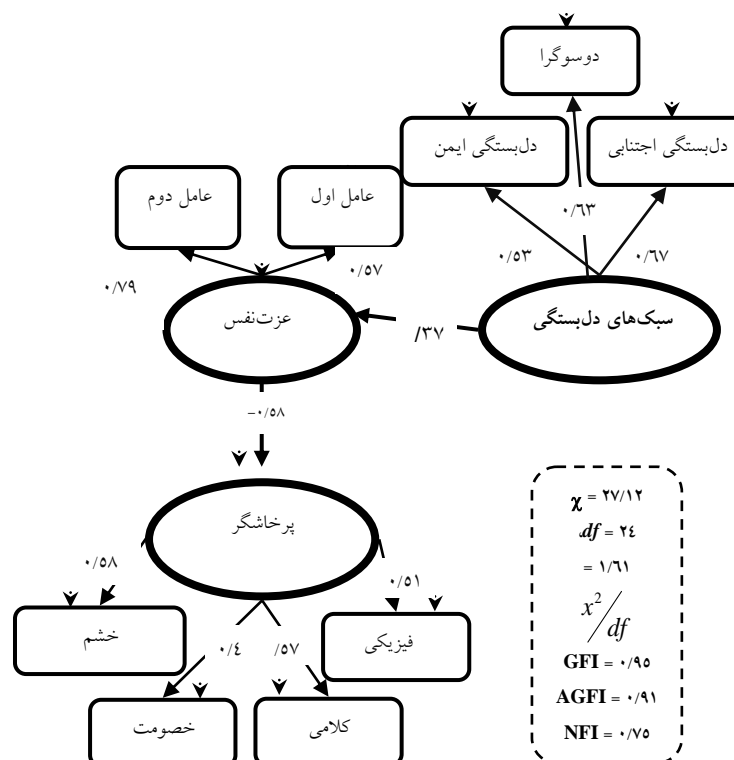
شیوه انجام پژوهش

به دانش‌آموزان گفته شد که هدف از پژوهش، بررسی نوع نگرش‌ها و احساس‌های آن‌ها در روابط بین شخصی است. همچنین از آن‌ها خواسته شد کلیه آزمون‌ها را به دقت بخوانند، مناسب‌ترین گزینه را انتخاب کنند و هیچ پرسشی را بدون پاسخ نگذارند. قبل از اجرای پژوهش، به دانش‌آموزان گفته شد که انتخاب آن‌ها برای انجام پژوهش دانشگاهی است؛ بنابراین، از نوشتن نام خود بر روی پرسشنامه خودداری کنند. سپس برای اینکه شرایط مطلوب اجرای پرسشنامه‌ها فراهم آید، از آن‌ها خواسته شد که به گونه‌ای بنشینند که پاسخگویی به پرسشنامه‌ها بهتر و

جدول ۱. آمار توصیفی و ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	۱	۲	۳	۴	۵
۱ دل‌بستگی اجتنابی	۱۳/۴۲	۳/۶۴	۱				
۲ دل‌بستگی ایمن	۱۶/۶۲	۲/۹۶	۰/۳۵*	۱			
۳ دل‌بستگی دوسوگرا	۱۳/۵۱	۳/۶۹	۰/۳۳*	۰/۳۲*	۱		
۴ عزت‌نفس	۸/۷۱	۶/۳۴	-۰/۲۸*	۰/۲۵*	۰/۱۲	۱	
۵ پرخاشگری	۷۹/۸	۱۸/۹۶	۰/۳۱*	۰/۰۶	۰/۱۷*	-۰/۲۹*	۱

*روابط در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

نمودار ۱. ضرایب مسیر استاندارد و شاخص‌های برازش مدل پیشنهادی

این مسیر نشان می‌دهد که تجارب ناخوشایند دل‌بستگی منجر به سطح پایین عزت‌نفس می‌شود، به این دلیل که تجربیات ناخوشایند دل‌بستگی با تصور منفی‌تر از خود و در نتیجه عزت‌نفس پایین‌تر همراه است. [۵] در تبیین این یافته می‌توان چنین استدلال کرد که یکی از منابع مهم عزت‌نفس، ارتباط نزدیک با دیگران است و با توجه به اینکه اعتماد به خود و دیگران دو ویژگی افراد ایمن محسوب می‌شود، اعتماد به خود باعث می‌شود که افراد ایمن در ایجاد و حفظ ارتباط نزدیک و صمیمی با دیگران و به تعاملات با دیگران نگرشی مثبت داشته باشند؛ در نتیجه، این نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران که از مشخصه‌های افراد ایمن است، باعث افزایش عزت‌نفس می‌شود. [۳۸] چنین ویژگی‌هایی به افرادی که عزت‌نفس بالایی دارند نسبت داده شده است. در عین حال، این افراد دستاوردهای بیشتری دارند و سطح سلامت بهتری را تجربه می‌کنند. تجارب ناخوشایند دل‌بستگی از طریق کاهش تصور مثبت به خود، بر عزت‌نفس تأثیرگذار است و منجر به کاهش عزت‌نفس می‌شود. [۳۷]

مسیر عزت‌نفس به پرخاشگری نیز معنادار بود، به این دلیل افرادی که عزت‌نفس آن‌ها تهدید می‌شود به پرخاشگری روی می‌آورند و آن را راهبردی مقابله‌ای در مقابل تهدیدی که انجام شده به کار می‌گیرند. [۲۹] همان‌طور که استنباط می‌شود عزت‌نفس نیز به ترتیب پیشایند و پیامد سبک‌های دل‌بستگی و پرخاشگری است و عزت‌نفس نقش میانجی‌گری را در رابطه بین سبک‌های دل‌بستگی و پرخاشگری بازی می‌کند. به این ترتیب، کودکانی که تجارب ناخوشایند دل‌بستگی دارند، تصور منفی‌تری از خود دارند که دستاورد آن عزت‌نفس پایین در این افراد است. [۱۶] به عبارت دیگر، سبک دل‌بستگی باعث می‌شود که فرد یک طرح‌واره عاطفی شناختی از خود و دیگران ایجاد کند که شامل انتظارات افراد از صمیمیت و اعتماد به دیگران در برقراری روابط است. از سوی دیگر، دل‌بستگی ایمن به ادراکات تعمیم‌یافته‌ای از احساس شایستگی خود و عزت‌نفس منجر می‌شود و تجارب ناخوشایند دل‌بستگی به ادراکات تعمیم‌یافته‌ای از احساس عدم کفایت و عزت‌نفس پایین منجر می‌شود [۳۹] و افرادی که عزت‌نفس پایینی دارند هنگامی که عزت‌نفسشان به وسیله اطرافیان به خطر بیفتد برای حفظ عزت‌نفس خود به پرخاشگری روی می‌آورند تا از احساس حقارت اجتناب کنند؛ یعنی، پرخاشگری دفاعی است علیه احساس حقارت تا از وقوع آن جلوگیری کند. [۲۸، ۲۲]

بر اساس نتایج جدول ۱، به جز روابط عزت‌نفس و دل‌بستگی دوسوگرا و پرخاشگری با دل‌بستگی ایمن، بقیه روابط به دلیل اینکه مقدار P کمتر از سطح معناداری است، معنادار هستند. ($P < 0/01$) بعلاوه، در پژوهش حاضر، برای بررسی اثرات مستقیم متغیرهای پژوهش از مدل معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار «ایموس» نسخه ۲۲ استفاده شد. نمودار ۱ ضرایب مسیر و شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی پژوهش را نشان می‌دهد.

همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، ضرایب مسیرهای سبک‌های دل‌بستگی به عزت‌نفس و عزت‌نفس به پرخاشگری در سطح $p < 0/001$ معنادار هستند. علاوه بر بررسی ضرایب ساختاری، برازندگی مدل پیشنهادی پژوهش بر اساس شاخص‌های برازش نیز ارزیابی شد. نتایج به دست آمده از برازندگی الگوی اصلاح شده در نمودار ۱ نشان می‌دهد که همه شاخص‌های نیکویی برازش حاصل از آزمون الگوی پیشنهادی، به طور معناداری برآورده شده‌اند هستند و الگوی پیشنهادی پژوهش از برازندگی خوبی با داده‌ها برخوردار است؛ بنابراین، نیازی به اصلاح مدل پژوهش وجود ندارد. همچنین، برای بررسی رابطه غیرمستقیم بین متغیرهای پژوهش از روش سوبل استفاده شد. نتایج حاصل از این تحلیل نشان داد که مسیر غیرمستقیم سبک‌های دل‌بستگی به پرخاشگری با میانجی‌گری عزت‌نفس معنادار است. ($P < 0/05$) و $(Sobel = 2/48)$

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، بررسی نقش میانجی‌گری عزت‌نفس در رابطه بین سبک‌های دل‌بستگی با پرخاشگری در دانش‌آموزان بود. نتایج حاصل از همبستگی پیرسون نشان داد که بین عزت‌نفس و پرخاشگری رابطه معکوس وجود دارد و بین سبک‌های دل‌بستگی و پرخاشگری رابطه مثبت برقرار است. این نتایج با تحقیقات پیشین در مورد رابطه بین سبک‌های دل‌بستگی، عزت‌نفس و پرخاشگری همسو است. [۲۶، ۲۳، ۲۹، ۳۰] این روابط بین متغیرها می‌تواند این‌طور تبیین شود که سبک‌های دل‌بستگی تأثیر منفی بر عزت‌نفس دانش‌آموزان دارد و عزت‌نفس بر پرخاشگری افراد تأثیر خواهد داشت، به طوری که سطح بالای عزت‌نفس منجر به پایین آمدن سطح پرخاشگری می‌شود.

همان‌طور که مشاهده شد، عزت‌نفس در رابطه با سبک‌های دل‌بستگی و پرخاشگری نقش میانجی‌گری دارد. مسیر اول سبک‌های دل‌بستگی به عزت‌نفس معنادار بود.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند تا از کلیه کسانی که در انجام این پژوهش ما را یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایند.

منابع

- 1-Wyckoff, J. P., & Kirkpatrick, L. A. (2016). Direct and indirect aggression tactics as a function of domain-specific self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 92, pp 135-142.
- 2-Thomas, B. L. (1988). Self-esteem and life satisfaction. *Journal of gerontological nursing*, 14(12), pp 25-30.
- 3-O'Leary, M. P., Althof, S. E., Cappelleri, J. C., Crowley, A., Sherman, N., Duttagupta, S., ... & Relationship Questionnaire Study Group. (2006). Self-esteem, confidence and relationship satisfaction of men with erectile dysfunction treated with sildenafil citrate: a multicenter, randomized, parallel group, double-blind, and placebo controlled study in the United States. *The Journal of urology*, 175(3), pp 1058-1062.
- 4-Grilo, C. M., Wilfley, D. E., Brownell, K. D., & Rodin, J. (1994). Teasing, body image, and self-esteem in a clinical sample of obese women. *Addictive Behaviors*, 19(4), pp 443-450.
- ۵- بیابانگرد اسماعیل (۱۳۸۴). رابطه میان عزت نفس، انگیزه‌ی پیشرفت و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های تهران. *مجله مطالعات روان‌شناختی*. (۴). صص ۵-۱۸.
- ۶- کرین، ویلیام (۱۳۹۲). نظریه‌های رشد. (مترجم، خوی نژاد، رجایی). تهران: رشد.
- 7-Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Volume 3. Loss, sadness, and depression*. New York, NY: Basic Books.
- 8-Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Volume 3. Loss, sadness, and depression*. New York, NY: Basic Books.
- 9- Hocking, E. C., Simons, R. M., & Surette, R. J. (2016). Attachment style as a mediator between childhood maltreatment and the experience of betrayal trauma as an adult. *Child abuse & neglect*, 52, pp 94-101.
- 10- Doinita, N. E., & Maria, N. D. (2015). *Attachment and Parenting Styles*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 203, pp 199-204.

به‌طور خلاصه، این پژوهش بینش عمیقی را در مورد فعل و انفعال در بین سبک‌های دلبستگی، عزت‌نفس و پرخاشگری در دانش‌آموزان به وجود می‌آورد، به این معنا که مکانیزم و نحوه تأثیرگذاری سبک‌های دلبستگی بر عزت‌نفس و اثرات غیرمستقیم آن بر پرخاشگری آنان را تفهیم می‌کند و این می‌تواند برای مشاوران، روانشناسان و به‌طورکلی برای کسانی که با دانش‌آموزان سروکار دارند کاربرد فراوانی در مواجهه با مشکلات پرخاشگری و عزت‌نفس پایین داشته باشد. این یافته‌ها ساختار رابطه بین سبک‌های دلبستگی و پرخاشگری را که در پژوهش‌های دیگر ارائه نشده است برجسته می‌کند. با مروری بر تحقیقات گذشته مشخص می‌شود که بیشتر تحقیقات صورت گرفته در این زمینه در سطح آموزش عالی بوده است. این پژوهش با به‌کارگیری دانش‌آموزان، شواهدی برای اعتبار خارجی، سبک‌های دلبستگی و پرخاشگری با نقش میانجیگری عزت‌نفس فراهم می‌آورد. با توجه به این ساختار، الگوهای معتبری برای مداخلات روان‌شناختی به‌منظور کاهش پرخاشگری و افزایش عزت‌نفس افراد فراهم می‌شود. باید به چند محدودیت مهم در این پژوهش اشاره کنیم؛ اول، همه داده‌های این پژوهش به‌صورت خودگزارش-دهی جمع‌آوری شدند و یکی از بزرگ‌ترین مشکلات این شیوه جمع‌آوری در کنترل تأثیر مطلوبیت اجتماعی نهفته است. برای مثال، در طول پاسخ‌دهی، آزمودنی‌ها گزینه‌ای که بهتر آن‌ها را جلوه می‌دهد انتخاب می‌کنند تا گزینه‌ای که به‌طور صحیح وضعیت فعلی آن‌ها را توصیف می‌کند. این خود منجر به کاهش کارایی ابزار اندازه‌گیری می‌شود. استفاده از شیوه‌های ارزیابی چندگانه برای غلبه بر این مشکل نیز پیشنهاد می‌شود. دوم، این مطالعه بر پایه نمونه دانش‌آموزان دختر مقطع دبیرستان صورت گرفته است که قابلیت تعمیم‌دهی نتایج را محدود می‌کند. انجام مطالعه‌ای در نمونه‌های دیگر و بر روی هر دو جنس نیز می‌تواند گامی در جهت حل این موضوع باشد. سرانجام، در این پژوهش، روابط بین متغیرها توصیف شده و روابط علی بین متغیرها به دست نیامده است؛ از این‌رو، انجام مطالعه آزمایشی بینش عمیق‌تری در رابطه بین سبک‌های دلبستگی، پرخاشگری و عزت‌نفس به وجود می‌آورد، به‌این‌ترتیب که با درمان مبتنی بر دلبستگی در دو گروه، آزمایش و کنترل اثرات آن را بر پرخاشگری و عزت‌نفس مشاهده کرد.

- ۱۱- بشارت، محمدعلی. جوشن لو، محسن؛ و میرزمانی، سیدمحمود. (۱۳۸۶). رابطه سبک‌های دلبستگی و کمال‌گرایی. دوفصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی بالینی و شخصیت، ۱(۲۵)، صص ۱۱-۱۸.
- ۱۲-Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, pp 511-524.
- ۱۳-Bartholomew, K., & Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, pp 226-244
- ۱۴-Brennan, K. A. (1999). Searching for secure bases in attachment-focused group therapy: Reaction to Kilmann et al. (1999). *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 3, pp 148-151.
- ۱۵- Chung, K., & Choi, E. (2014). Attachment styles and mother's well-being among mothers of preschool children in Korea: The mediating role of marital satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 69, pp 135-139.
- ۱۶- امانی، رزیتا، اعتمادی، عذرا، فاتحی زاده، مریم و بهرامی، فاطمه (۱۳۹۱). رابطه بین سبک‌های دلبستگی و سازگاری اجتماعی. دوفصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی بالینی و شخصیت، ۲(۶)، صص ۱۵-۲۶.
- ۱۷-Anderson, C., & Bushman, B. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, pp.27-51.
- ۱۸-Webster, G., Dewall, C., Pond, R., Jr., Deckman, T., Jonason, P., Le, B., Bator, R. (2014). The Brief Aggression Questionnaire: Psychometric and behavioral evidence for an efficient measure of trait aggression. *Aggressive Behavior*, 40(2), pp 120-139
- ۱۹-Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- ۲۰-Baumeister, R.F., Smart, L., & Boden, J.M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), pp 5-33.
- ۲۱-Webster, G., Dewall, C., Pond, R., Jr., Deckman, T., Jonason, P., Le, B., Bator, R. (2014). The Brief Aggression Questionnaire: Psychometric and behavioral evidence for an efficient measure of trait aggression. *Aggressive Behavior*, 40(2), pp 120-139
- 22-Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- 23-Baumeister, R.F., Smart, L., & Boden, J.M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), pp 5-33.
- 24-Trzesniewski, K.H., Donnellan, M.B., Moffitt, T.E., Robins, R.W., Poulton, R., & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, 42(2), pp 381-390.
- 25-Robins, R.W., Donnellan, M.B., Widaman, K.F., & Conger, R.D. (2010). Evaluating the link between self-esteem and temperament in Mexican origin early adolescents. *Journal of Adolescence*, 33(3), pp 403-410.
- 26-Donnellan, M.B., Trzesniewski, K.H., Robins, R.W., Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16(4), pp 328-335
- 27-Ostrowsky, M.K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), pp 69-75.
- 28-Zapf, D., & Einarsen, S. (2011). Individual antecedents of bullying: Victims and perpetrators. In S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C.L. Cooper (Eds.), *Bullying and harassment in the workplace: Developments in theory, research and practice* (pp. 177-200). London: Taylor & Francis.
- 29-Battle J, (1992). *Culture Free Self Esteem Inventories*, 2nd ed. Austin, TX: ProEd.
- 30-Cramer. P & Jones. C. J, (2008). Narcissism, identifications and longitudinal change in psychological health: dynamic predictions, *Journal of research in personality* (42), pp 1148-1159
- 31-Walker, J.S., & Bright, J.A. (2009). False inflated self-esteem and violence: A systematic review and cognitive model. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20(1), pp 1-32.
- 32-Donnellan, M.B., Trzesniewski, K.H., Robins, R.W., Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16(4), pp 328-335

33-Xin, Z.Q., Guo, S.R., & Chi, L.P. (2007). The relationship of adolescent's self-esteem and aggression: The role of mediator and moderator. *Acta Psychologica Sinica*, 39(5), pp 845-851.

۳۴- فرجی، حسین (۱۳۹۱). روش‌های تحقیق. تهران: پوران پژوهش

۳۵- رحیمیان بوگر، اسحق، نوری، عریضی، مولوی و فروغی مبارکه. (۲۰۰۷). رابطه سبک‌های دلبستگی بزرگ‌سالی با رضایت و استرس شغلی در پرستاران. *مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، ۱۳(۲)، صص ۱۴۸-۱۵۷.

۳۶- خانجانی، زینب (۱۳۸۴). تحول و آسیب‌شناسی دلبستگی: تبریز؛ فروزش

۳۷- مویدفر، همام، آقامحمدیان، حمیدرضا و طباطبایی، سیدمحمود. (۱۳۸۶). رابطه سبک‌های دلبستگی و عزت نفس اجتماعی: مطالعات روان‌شناختی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء، ۳(۱)، صص ۶۱-۷۲.

۳۸- هاشمی، تورج، احمدبیگی، نسرین، پرواز، سهیلا و کریمی شهابی، رقیه (۱۳۹۴). نقش سبک‌های دلبستگی در اضطراب اجتماعی با توجه به اثرات میانجی عزت نفس. *مجله دستاوردهای روان‌شناختی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۴(۲۲)، صص ۴۷-۶۶.